

Stanislavos ir Ksavero Šiukštų dvaras Medingėnuose – rašytojos gimtinė

Bajoraitė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Raganė gimė 1877 m. kovo 8 d. savo mamos Stanislavos Šiukštaitės-Pečkauskienės tėvams bajorams Stanislavai ir Ksaverui Šiukštoms priklausiusiame dvare, kurio žemės plytėjo dabartinio Plungės rajono Keturakių ir Žlibinų kaimų teritorijoje. Tą pačią kovo 8-ąją Marija ji buvo pakrikštyta už trijų kilometrų stovėjusioje medinėje Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčioje (Rietavo sav.). Šiandien jos vietoje jau stovi nauja, bokštais dangų remianti šventovė ir savo skleidžiama šviesa traukianti kasmet vis labiau retėjančius šių vietovių gyventojus.

Marijos senelis – Vincentas Pečkauskas, tėvas – Anupras Pečkauskas, pakrikštytas 1829 m. liepos 22 d., mama – už savo vyrą 18 metų jaunesnė Stanislava Šiukštaitė. Pagal carinės Rusijos įstatymus bajorystė Pečkauskams buvo suteikta 1803 m. balandžio 13 d. Mogiliavo bajorų deputatų susirinkime. Šios giminės šaknys siekia XVII a. I pusę.

Pečkauskai buvo išsilavinę, kultūra besidominę žmonės, savo namuose turėję turtingas knygų bibliotekas. Kaip yra minėjusi pati rašytoja, jos senelių Šiukštų dvare, kai ji čia lankydavosi, visada buvo smagu ir skambėjo muzika.

Šiukštų dvaro sodyba, kuri priklauso Plungės rajono Žlibinų seniūnijai, gerokai nutolusi nuo pagrindinių kelių. Šiandien čia, nepaisant to, jog ji kaip nacionalinės reikšmės objektas nuo 1993 m. vasario 1 d. yra įtraukta į Lietuvos Kultūros vertybių registrą (unikalus kodas 10536), saugoma valstybės, paskutiniaisiais metais retai kas te užsuka. Pagrindinė priežastis ta, jog šios sodybos vietoje dvaro pastatų, kurie liudytų apie seniau čia buvusį gyvenimą, jau nebėra – tai, kad čia jų būta, primena tik išlikę statinių pamatų likučiai ir buvusios ledainės skliautiniai rūšiai, išmūryti tam naudojant rankų darbo degintas raudono molio plytas. Yra dar ir gyvybės pilnų senojo parko medžių, kitų želdinių.

Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčia, varpinė ir Vytauto Didžiojo gimimo 500 metų sukakties proga pastatytas paminklas. D. Ramonaitės nuotrauka

Medingėnų žemių istorija

Medingėnai – viena iš anksčiausiai istoriniuose šaltiniuose paminėtų Žemaitijos vietovių. Pirmasis žinias apie ją randame 1253 m. istoriniuose šaltiniuose (Ordino ir Kuršo vyskupo žemių dalybų akte). Čia kaimas vadinamas Nedinga. Apie jį užsiminta ir 1390 m. gegužės 26 d. Žemaitijos atstovų ir Ordino sutartyje, kuria garantuojami abipusiai

(Nukelta į 26 p.)

Buvusios Medingėnų dvaro ledainės rūšių fragmentas. D. Mukienės nuotrauka

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos močiutė Stanislava Šiukštienė ir mama Stanislava Šiukštaitė-Pečkauskienė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

prekybiniai. Šiame dokumente paminėti Medingėnų žemės atstovai Maizebutas, Dirksteklis, Rukundė, Daukša, Regelis, Skučias.

XIV–XVI a. Medingėnai jau buvo nedidelės apskrities centras, susiformavęs dešiniajame Minijos krante. Dabar nuo čia iki artimiausios gyvenvietės (Žarėnų) – 9, iki Telšių – 22 kilometrai. Kraštovaizdis kalvotas, miškingas. Spėjama, kad Medingėnų pavadinimas kilęs nuo žodžio *medė*, nes anksčiau, o kartais net ir dabar žemaičiai girias vadindavo ir vadina medėmis. Pasak mūsų dienas pasiekusių pasakojimų, ši gyvenvietė pradėjusi kurtis medėje, tad ji ir buvo pavadinta Medinga (Nedinga), o vėliau – Medingėnais.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais Medingėnai buvo dvaras ir valsčius. Jį nuo 1527 m. per savo vietininkus valdė Žemaičių seniūnas Stanislovas Kęsgaila. Iš 1528 m. karinės

prievolės sąrašų matyti, kad Medingėnų valsčiuje gyveno 23 šeimos. Šiame sąrašė jau minima ir bajorų Šiukštų šeima. Spėjama, kad 1567 m. Medingėnų paviete jau galėjo gyventi apie 3 500 žmonių. Iš jų 52 šeimos buvo bajorų.

XVI a. Medingėnų dvarą pradėjo valdyti bajorai Šiukštos, vėliau dvaro šeimininkais tapo Verhyhos-Darevskiai, Nepriklausomos Lietuvos laikais čia šeimininkavo Jacevičienė.

Netoli Minijos upės pastatyti senieji Medingėnų dvaro centriniai rūmai buvo mūriniai, aptverti aukšta rąstų tvora. Sodyboje augo didelis vaismedžių sodas, ant Minijos kranto veikė dvarui priklausęs vandens malūnas. Pro rūmus srovenusio šaltiniuoto upeliuko pakrantėje stovėjo tabokinės malūnas. Ant kalnelio rymojo beržais apaugusios kapinaitės, kur buvo laidojami dvaro šeimininkai ir jų artimiausi giminės. Toje kalvoje dar tarpukario metais būta pastatų griuvėsių. Pasakojama, kad būtent ten iš pradžių stovėjo pagrindiniai dvaro rūmai. Kai jie sudegė, ponai persikėlė gyventi į sode, šalia ūkinės zonos buvusį aukštųjų dvaro tarnautojų namą, pastatytą iš skaldytų akmenų ir kalkių.

Rašytiniuose šaltiniuose randame žinių, kad pirmoji Medingėnų bažnyčia pastatyta 1671 metais. Vyskupas Motiejus Valančius nurodo, kad 1746 m. Medingėnuose „kaži kas“ pastatęs bažnytelę. Medingėnų bažnyčia rašytiniuose šaltiniuose minima ir 1841 metais. Tai turėjo būti ta pati bažnyčia, kurioje pakrikštyta ką tik gimusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. 1902 m. klebono kun. Malinausko ir parapijiečių rūpesčiu pastatyta iki šiol išlikusi nauja medinė stačiakampė trinavė Švč. Trejybės bažnyčia, kurią suprojektavo inžinierius N. Andrejevas. Savo architektūra tai viena iš įdomesnių medinių bažnyčių Žemaitijoje. 1938 m. Medingėnų parapijai priklausė 1 547 parapijiečiai.

XIX a. pabaigoje, trys kilometrai nuo Medingėnų bažnytkaimio, buvo dar vienas Medingėnų dvaras, taip pat priklausęs bajorams Šiukštom. Kaip tik šio dvaro sodyboje 1877 m. kovo 8 d. ir gimė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Marija čia ilgai neužsibuvo. Netrukus po gimimo ją tėvai išsivežė į netoli Užvenčio buvusį Labūnavos dvarą (Kelmės raj.), kurį buvo paveldėjęs rašytojos tėvas Anupras Pečkauskas.

Iš kairės: buvęs Medingėnų bajorų Šiukštų dvaro ponų gyvenamasis namas apie XX a. 7 deš. vidurį. Fotografas Vitas Valatka; nykstantys Medingėnų Šiukštų dvaro pastatai apie XX a. pradžią. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Plungės rajono savivaldybės bibliotekos archyvo

Nesutraukti giminystės ryšiai

Nepaisant to, kad Medingėnus Marija paliko dar kūdikystėje, su gimtąja sodyba ir čia gyvenusiais žmonėmis ji ryšių nenutraukė. Vaikystėje čia atvykdavo kartu su tėvais, o vėliau ir viena. 1901 m. birželio 24 d. laiške, išsiųstame P. Višinskiui, ji rašė:

„Jau savaitė baigiasi, kaip čionai viešime, o apie pargrįžimą namon nei kalbos nėra, bijau ir pamislyti, kada tai bus. Atmosfera čia tokia stebėtina, jog žmogus nieko negali dirbti, dągi mislyti žmoniškai: vienu žodžiu, „psieje się“ ir gana. Atsikeliame 10-toj, atsigulame 12-toj nakties; per visą dieną valgome; protas visai užtemtas (zaāmiony). Žadėjau šį tą čia padirbti, o dabar vos vos teatsivožijau pas tave tą laiškelį parašyti. [...] Viena tik paguoda, kad muzikos prisiklausysiu lig soties: ponė H., sesuo dėdienės, yra taipogi ir grąjija per dienas.“

Yra išlikusių ir atvirlaiškių, kuriuos iš Medingėnų Marija adresavo P. Višinskiui. Vienas išsiųstas 1902 m. liepos 14 d. Jame Marija rašo, kad Medingėnuose ji ruošiasi būti iki rugpjūčio 7 d. Na, o 1904m. birželio 21 d. P. Višinskiui išsiųstoje žinutėje rašytoja praneša: *„Važiuoju į Medingėnus, gal prisieis ilgai ten paviešėti, dar pranešiu, bet lig 9–10 liepos mėn. galite tikrai ten adresuoti laiškus. [...]“*. 1904 m. liepos 2 d. dienos data pažymėtame atviruke Marija Povilą informuoja, kad į Palangą nusprendė nevykti – vasaros Medingėnuose.

Kai buvusio gyvenimo ženklai pradeda nykti (praradimų ir atradimų laikas)

Pečkauskų šeimai iš Medingėnų išvykus, Šiukš-

tų dvarelyje iki Antrojo pasaulinio karo gyveno Marijos mamos giminaičiai – Šiukštų palikuonys. Sovietų valdžia dvarą nacionalizavo ir jame apgyvendino buvusias kumečių šeimas, kurios mažai ką žinojo apie šio dvaro istoriją, čia gimusią rašytoją, tad gyveno kaip išmanė, pastatus ne itin saugojo ir sodyba menkai tesirūpino. Taip ji pamažu ėmė nykti, o joje – ir unikalus, iš molio drėbtas didelis vienaaukštis buvęs ponų gyvenamasis namas.

1969 m. buvo parengtas sodybos sutvarkymo projektas, bet jam įgyvendinti lėšų nesurasta. To laikotarpio (1965, 1967 ir 1975 metų) sodybos gyvenamojo namo vaizdų yra išlikę Žemaitijos istorijos tyrinėtojo, archeologo ir Žemaičių muziejaus „Alka“ darbuotojo Vito Valatkos (1927–1977) užfiksuotose nuotraukose.

1995 m. vasario 10 d. „Plungės“ laikraštyje išspausdintame Antano Kakanausko straipsnyje „Paminklas, kuriam restauruoti Vyriausybė nesurado lėšų“ rašoma jog *„iš visų Plungės rajono lankytinų vietų labiausiai apleista yra rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtinė. Buvusio Medingėnų dvaro pagrindinis pastatas yra aplūžęs, nutriušęs ir visiškai nepanašus į įžymybę, kurią būtų galima rodyti turistams, kitiems rajono svečiams. Apie tai, kad šio pastato-paminklo būklė yra avarinė, ne kartą Plungės rajono valdyboje buvo kalbama 1994 m. ir anksčiau. Dar prieš Atgimimą buvo užsakytas šio pastato restauracijos projektas, tačiau jo įgyvendinti nepavyko. [...]“*

Tai ne vienintelė publikacija, kuria plungiškiai,

(Nukelta į 28 p.)

Šatrijiečiai Šiukštų dvarvietėje Medingėnuose ir čia esančio L. Ruginio sukurto kopyltstulpio fragmentas. 2002 m. D. Ramonaitės nuotraukos

susirūpinę rašytojos Šatrijos Raganos atminimo įamžinimu, jos kūrybos populiarinimu, bandė atkreipti rajono ir Respublikos vadovų dėmesį į kritišką šios sodybos būklę. Deja, pinigų jos sutvarkymui nebuvo rasta.

2000-aisiais, kai buvęs ponų gyvenamasis namas ir kiti sodybos statiniai tapo nebetinkami gyventi ir naudoti, valdžia nutarė juos nugriauti. Taip ir buvo padaryta. Sodybos vietoje liko tik buvusių pastatų pamatai, baigiantis užželti tvenkinėlis, buvusio didelio gražaus parko fragmentai ir gerokai nuo jos centinės dalies nutolęs taip pat jau baigiantis sunykti ūkinis pastatas.

Pirmieji kelią į šią rašytojos tėviškės sodybą 2001-aisiais iš naujo pramynė Plungės viešosios bibliotekos, šiame krašte aktyviai veikiančios kultūros draugijos „Saulutė“ ir Žlibinų seniūnijos šviesuoliai. Jų iniciatyva 2001 m. gegužės 19 d. Šiukštų dvarvietėje buvo suorganizuota pirmoji sodybos tvarkymo talka. Jos metu surastas ir sutvarkytas iki to laiko buvęs žemėmis užgriuvęs gana gerai išsilaikęs jau minėtas skliautuotas dvaro trijų dalių ledainės rūsys, sumūrytas iš senovinių rankų darbo plytų. Tais pačiais metais prie kelio, vedančio nuo Medingėnų link buvusios dvaro sodybos, buvo pastatyta rodyklė „Šatrijos Raganos gimtinė“, o netoli dvarvietės – rodyklė „Rašytojos Šatrijos Raganos tėviškė“. Kultūros draugijos „Saulutė“ iniciatyva liaudies meistras L. Ruginis sukūrė kopyltstulpį, kuris pastatytas dvarvietėje tarp vis dar ošiančių senųjų parko medžių.

Dėl to, kad tada, kai dar buvo galimybė išsaugoti bent jau Šiukštų dvarelį ponų gyvenamąjį namą,

kažkas nesurado pinigų jo restauravimui, kaip dabar populiariu sakyti, ir įveiklinimui, ši sodyba netapo kuo nors kitu. Ši vietovė buvo ir visam laikui liks Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtinė.

Sunyko Šiukštų dvarelis, o Medingėnai išliko. Štai jei 1846 m. šiame kaime buvo vos 20 sodybų, 1923 m. – 236 nuolatiniai gyventojai, 1959 m. – 264, 1979 m. – 290, 1989 m. – 436, 2001 – 396, 2011 m. – 309, tai 2021-aisiais, kai didžioji dalis ne tik Žemaitijos, bet ir kitų Lietuvos etnografinių regionų miesteliai dėl didelių gyventojų migracijos buvo stipriai susitraukę, Medingėnuose nuolat gyveno 311 žmonių.

Medingėnų dvaro rūmų šviesa

Medingėnuose yra bažnyčia... Čia visada tokia erdvė, kurioje atsidūręs gali pradėti kalbą su Marija ir apie Mariją. Rašytojos 120-ųjų gimimo metinių proga grupei kultūros ir meno žmonių atvykus į Medingėnus, miestelio bažnytelėje buvo pilna papirijiečių. Jie buvo dėmesingi, jie buvo laimingi, vėl atsidūrę tame pasaulyje, kuris visą laiką supo Medingėnuose savo gyvenimo kelią pradėjusią Mariją Pečkauskaitę – muzikos, literatūros ir meno pasaulyje. Vėl atverti duris į šį pasaulį jiems padėjo literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė. Ji tada kalbėjo:

„Čia, Medingėnų dvare, savo laiku buvo didelis šio krašto kultūros židinys, iš kur tyliai švietė kultūros šviesa. Šviesa, kuri pirmiausiai buvo susijusi su tradicija. Dažnas iš mūsų jaučiame, kad dabar esame tarsi medžiai, kurių šaknys žemėje, bet dalis tų šaknų nukirsta, nukapota. Mes nė vienas arba tik retas kuris tegalime kiek daugiau pasakyti apie savo giminę, nes

Medingėnų Šiuokštų dvarvietės fragmentas. Nuotrauka iš Kultūros paveldo departamento archyvo; Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčios bokštai. D. Ramonaitės nuotrauka

mūsų atmintis nesiekia toliau senelių. Jau nežinome savo prosenelių vardų. Mažai ką begalėtume pasakyti apie tai, iš kur mes atėję, kas mes, iš kur mes esame, kaip mes esame?..

Medingėnų dvaro Šiuokštų giminė (Stanislava Šiuokštaitė – Marijos motina), kaip man atrodo, yra viena iš stipriai jaugusių į šią žemę giminių, kurių tradicijoje buvo ir kitų tautų kraujo. Viena iš Marijos probobučių buvo anglė. Nežinau kelių, kuriais į šį kraštą atkeliavo ta moteris. Gal ir ji ilgėjosi savo krašto. Gal liūdnam žvelgė į besileidžiančią saulę...

Medingėnų dvare buvo saugoma giminės tradicija, prosenių, promočių portretai. Tame dvare nuolat skambėjo muzika, buvo senų knygų. Paveikslai iš šio dvaro pateko į kolekcionierių aprašus, ir iš jų mes sužinome, kad jie ten buvo. Mažoji Marija regėjo ne tik kasdienybę, ji matė tą pasaulį ateinant ir iš praeties, kaip jos pačios, jos protėvių pasaulį. Manoma, kad Šiuokštų pavardė yra netgi pravardinė, ir kad tas dvaras yra kito dvaro atšaka, vieno iš ten tarnavusių Šiuokštų, kuris sugebėjo pelnyti savo pono pasitikėjimą ir malonę ir buvo dvariškių apdovanotas žeme.

Iš čia Mariją anksti išvežė į Labūnavą. Su motina ji lankydavosi Medingėnuose buvo čia laukiama, lepinama. Vaikystėje Marija patyrė ypatingą malonę ir džiaugsmą – ciocių ir dėdžių meilę ir globą. Čia, Medingėnuose, ji buvo mylima ir branginama viešnia. Ji maudėsi tose savo artimųjų džiaugsmo, globos spinduliuose. Ir vėliau, kai ji, jau suaugusi, atvažiuodavo čia, Medingėnai jai būdavo poilsio, atokvėpio žemė – laiminga žemė.

Medingėnų patirtis, Medingėnų dvaro rūmų šviesa yra perėjusi į Marijos-Šatrijos Raganos kū-

rybą. Bočelių, tetų portretuose tas patirtis galima atsekti. Būtent iš Šiuokštų giminės buvo stiprių moterų, linkusių į meną, Marija iš jų yra paveldėjusi kūrybos galią – ne tik žodžio, bet ir muzikos. Viena iš Šiuokštaičių – Marijos motinos sesuo – buvo įžymi muzikė profesionalė, koncertavusi Varšuvos, Peterburgo miestuose. Ir pati Marija, be abejonės, turėjo prigimtinę muzikalumo dovaną, muzikinę klausą. Ir jos svajonėse buvo mintis, kad galėtų sekti savo tetos pėdomis – tapti muzike. Bet gyvenimas sukosi kita linkme. Dar būdama devyniolikmetė ji ėmė abejoti, ar muzikės gyvenimas, muzika, kuri jai atrodė grožio viršūnė, ar ji nėra per daug toli nuo paprastų žmonių vargo, nuo jų rūpesčių. Ar ji pati turi teisę pasirinkti tokį gyvenimą, kuris turėtų priklausyti tik jai. Šita pamatinė mintis, kuri iški- lo labai anksti, ir pakreipė Marijos gyvenimą kita linkme. Ji nusprendė gyventi taip, kad kuo mažiau leistų sau ir kuo daugiau galėtų skirti kitiems žmonėms. Tą liniją galime atsekti visame jos gyvenimo kelyje, jausmų pasaulyje.

Įstabi ir labai savita yra ši Marijos nusiteikimo linija: gyventi taip, kad būtų kažkas gero kitiems padaryta ir padaryta keliais lygmenimis: mokant, auklėjant, teikiant labdarą, globojant, šelpiant ir daugiausiai viską darant savo rankomis. Gyventi taip, kad būtų įvykdytas tas didysis uždavinys – savęs paskyrimas kitiems. Ir kartu gyventi taip, kad gyvenimas būtų dar ir sukuriamas, kad neužtektų to gyvenimo, kuris yra mums duotas, bet kad tas gyvenimas būtų tarsi padaugintas, padidintas kūryba ir vėl žmonėms padalintas.

Didis džiaugsmas yra kūrybos džiaugsmas. [...]"